

CONTRIBUȚII DEMOGRAFICE LA ISTORIA SEBEȘULUI

„... Statistica, prin urmare, este nu numai un ajutor al administrației, ci este totodată și un monument național. De aceea, acest vechiu material privind conscripțiile, recensămintele de populație, listele de dijme, listele de contribuții militare și alte tabele statistice pe care le-am moștenit se bucură aici de o îngrijire deosebită din partea Arhivelor Statului, este ordonat și inventariat minuțios, pentru a fi pus la dispoziția cercetătorilor.”

(Dionisie Pop Marțian)

Structurată ca o adevărată dimensiune a istoriei și problemă a civilizației umane, demografia a devenit prin caracterul său multidisciplinar și complex, prin obiectul, mijloacele și metodologia de cercetare¹ – moderne și concertate – o știință umană aplicată, pozitiv-deductivă și analist-sintetică² indispensabilă cunoașterii și evoluției diferitelor moduri de producție istoricește determinate, societății umane în general³.

Caracterizată ca un fel de „meteorologie a populației” – după Pierre George –, aceasta își culege rezultatele grație interferării cercetărilor conjugate ale istoriei și geografiei, dreptului și economiei, sociologiei și psihologiei, igienei și medicinei⁴.

Habitatul uman trebuie înțeles în evoluția sa ca o grupare de locuințe și oameni, care își desfășoară activitatea pe un teritoriu⁵ definit și la un moment dat⁶. Pentru perioadele mai vechi, paleodemografia folosește – ca știință interferențială – unitățile statistice descriptive, rod al rezultatelor și metodelor de

¹ Feneșan 1986, p. 5.

² Pascu 1980, p. 10.

³ Din mulțimea lucrărilor consacrate problematicii respective cităm selectiv: Müller 1941, *passim*; Moldovan 1966, p. 64-69; Moldovan 1970, p. 86-92; Csetri și Imreh, 1972, p. 138-238; Hurdubețiu 1973, p. 1179-1193; Todea 1973, p. 82-91; Wagner 1977, *passim*; Bucur 1978, p. 2285-2305; Răduțiu 1979, p. 301-336; Lascu 1980, p. 107-111; Matei 1980, p. 119-126; Moldovan 1981-1982, p. 127-143; Băruță 1983, p. 315-324; Busuioceanu 1983, p. 323-324; Cernovodeanu 1984, p. 422-429; Brătescu 1984, p. 430-438; Busuioceanu 1984, p. 468-469; Olteanu 1984, p. 63-70; Roman 1984, p. 448-465; Bolovan 1995, p. 197-215; Stroia 2001, p. 37-72; Răduțiu și Gyémánt f. a., *passim*.

⁴ Pascu 1972, p. 9, cu bibl. resp.

⁵ Vezi și Arz 1807, *passim*; Marienburg 1813, p. 275-276; Treuenfeld 1839, p. 127.

⁶ Measnicov și colab. 1977, p. 13.

investigare specifice arheologiei⁷, coroborate cu cele ale demografiei istorice, geografiei populației, habitatului uman și etnografiei⁸.

Demografia Sebeșului este legată pentru perioadele de început de continuitatea de locuire a populației autohtone în acest distinct areal geografic, din cele mai vechi timpuri și până în zorii evului mediu, localitatea luând ființă prin dezvoltarea așezărilor sătești⁹ mai importante de aici¹⁰.

Aceasta face parte din categoria aglomerărilor urbane care au evoluat de la stadiul de târg, aici fiind bine reprezentate numeroase bresle și meșteșuguri, reamintite - alături de cele din Sibiu, Sighișoara și Orăștie – în privilegiul de reînnoire a statutelor acestora din 9 noiembrie 1376¹¹. *Civitas* la 1341¹², Sebeșul este primul oraș din Transilvania care se încheia - începând cu anul 1387¹³ - cu ziduri, datorită pericolelor interne (răscoalele¹⁴) și externe (cel turcesc fiind principalul). Evoluția sa va fi de-a lungul istoriei legată de o serie de factori¹⁵ și anume:

- poziția geografică excelentă, condițiile favorabile de relief - hidrografice, geotehnice – și de climă, situarea sa pe axul principalelor drumuri comerciale ce legau Transilvania de Țările Române și de Occident.

- existența și limitele fortificației.

- dimensiunile demografice care au dus - alături de colonizările din secolele XIII și XV - la creșterea numărului populației urbei, aici contribuind sporul natural, migrațiile sat-oraș¹⁶ și oraș-sat. Prin extinderea limitelor și locuirii urbane în jurul cetății, s-a creat un hinterland agrar, aici roind și migrând populația românească. La toate acestea se adaugă și colonizările din secolul XVIII cu populație germană¹⁷ - Durlacherii - așezați alături de români extramuros, în suburbii - „măieriste” (*Meierhofen*)¹⁸ -, ca muncitori agricoli și meseriași, dreptul de proprietate aparținând orașului.

- potențialul și funcțiile economice izvorâte din privilegiile economice - primite și reînnoite în timp -, târgurile anuale și săptămânale care se țineau aici.

⁷ Popovici și colab. 2002, *passim*.

⁸ Emandi 1985, p. 99-111, cu bibl. resp.

⁹ Localități mai vechi: Gusu, Vințișoara, Silivaș, Ierla, Susenii, Josenii, cf. DIR, IV, veac XIV, C, Transilvania, p. 240-241, nr. 309.

¹⁰ Istoria României 1960, p. 88.

¹¹ Pascu și Hanga 1958, p. 187-191.

¹² DIR IV, veac XIV, C, Transilvania, p. 9, nr. 12.

¹³ Vezi privilegiul din 23 noiembrie 1387 dat sebeșenilor de către regele Sigismund de Luxemburg, cf. Hurmuzaki 1890, p. 300; Anghel 1976, p. 147-148.

¹⁴ Istoria României 1960, p. 253-255; Pascu 1979, p. 173.

¹⁵ Measnicov și colab. 1977, p. 14 sqq.

¹⁶ Trebici și colab. 1969, p. 25-27.

¹⁷ Wittstok 1888, p. 57-61, Wittstok 1888 a, p. 101-103, Amlacher 1912, p. 125-129, Streitfeld 1984, *passim*; Dörner 2002, p. 88-91.

¹⁸ Tănase 1998, p. 149-150.

Spre acestea veneau cu produse și locuitorii scaunului, alături de negustorii ori meseriașii ambulanti.

- structura parcelării și dezvoltarea urbanistică, amploarea și evoluția centrului civic, a edificiilor de cult, administrative, social-culturale, rețeaua stradală etc.

- structura și evoluția populației, pe categorii de vârstă, pregătire profesională și modul de acoperire a serviciilor, amplificate în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când se extind manufacturile și apar fabricile.

Dinamica populației a fost influențată¹⁹ în timp de: *mișcarea naturală a acesteia* (determinată de o serie de factori politico-legislativi, social-economici, medico-sanitari, genetici, culturali sau psihologici), de *natalitate* – cel mai important fenomen demografic, de *mortalitate*²⁰ și de *sporul natural*.

Fluctuațiile demografice ale Sebeșului s-au datorat – între altele – și „celor trei cavaleri ai apocalipsului”²¹: ciuma, războiul și seceta, frecventelor și pustiitoarelor molime – epidemiile²² de pestă, ciumă, holeră, tifos etc., numite plastic de Paul Binder „a doua șerbie”²³, care au decimat periodic populația. Acestea li se adaugă condițiile de viață economice, sociale, politice, care permit conservarea vieții – pe fondul diferențierilor sociale, neajunsurile, violența, agresivitatea²⁴ și creșterea ratei infraționalității, pedepsite frecvent – pe lângă privarea de libertate – prin măsuri radicale: decapitarea ori arderea pe rug. La toate acestea însumăm desigur și calamitățile naturale²⁵: cutremurele²⁶, deseale inundații, geruri, incendii²⁷ ori atacurile lăcustelor²⁸.

Factorii socio-politici, nemulțumirile maselor care au dus la numeroase răscoale, deseale atacuri ale tătarilor, turcilor, luptele interne pentru ocuparea tronului Transilvaniei, războiul curuților, răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan ori revoluția de la 1848, au produs la rândul lor scăderea în timp a populației Sebeșului.

Structura, dinamica și evoluția populației urbei se integrează în contextul general transilvănean, desigur cu anumite particularități zonale. În cercetarea

¹⁹ Nicorici 1981, p. 638.

²⁰ Mai sporită în mediul urban, cf. Flaskämper 1962, p. 316-317.

²¹ Roman 1984, p. 457, cu bibl. resp.; Cernovodeanu și Binder 1993, p. 157-159.

²² Henschrenplage 1886, p. 16-18; Samarian 1932, *passim*; Busuioceanu 1984, p. 468-469; Nicoară 1994, p. 152-163; Dörner 1995, p. 195 sqq.

²³ Brătescu 1984, p. 432, cu bibl. resp.

²⁴ Care ar crește conform opiniei atologului Conrad Lorenz proporțional cu concentrarea indivizilor pe un spațiu / teritoriu limitat, cf. Brătescu 1984, p. 435-436.

²⁵ Cserveny f. a., *passim*.

²⁶ Vătășianu 1957, p. 222, I 753; Burlan 1981, p. 205-214; Opriș 1984, p. 759-769; Nicoară 1987-1988, p. 301-314; Mândrescu 1992, *passim*.

²⁷ Amintim pe cele din anii 1241, 1438, 1495, 1661, 1704, 1708, 1832, 1846, 1848, 1860 și 1888, cf. Raica 2002, p. 216-217.

²⁸ Cernovodeanu 1992, p. 63-73.

noastră putem distinge, din punctul de vedere al reconstituirii istorico-demografice, două perioade: cea prestatistică și cea statistică²⁹:

- prima permite calcularea estimativă a datelor, prin raportarea dintre densitatea prezumptivă și suprafață sau dintre numărul de așezări – 10+1 din scaunul Sebeș – și populația medie a acestora.

- perioada statistică este inaugurată odată cu trecerea Transilvaniei – în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea – sub noii stăpâni. Diploma Leopoldină (1699) stabilea raporturile dintre Imperiul Austriac și Principatul Transilvaniei, accentuând dependența economică, socială și politică a populației, românii fiind supuși unei duble exploatare – sociale și naționale –, în detrimentul celor trei națiuni privilegiate, confiscându-li-se tot mai multe drepturi. Din dorința de a exploata sistematic resursele noii provincii, austriecii au luat în calcul potențialul uman și material existent, raportându-se cu precădere la numărul de contribuabili, nu și la cei privilegiați. Rezultatele primelor conscripții – cele din 1698, 1700, 1703, 1713-1714 – fiind relative și referindu-se doar la câteva jurisdicții, nu la întreaga Transilvanie³⁰. Au urmat apoi conscripțiile fiscale și confesionale și recensămintele de mai târziu, la care ne vom referi mai apoi.

Perioada primei etape istorice – prestatistice – presupune metode și tehnici de cercetare aparte³¹, bazate pe surse speciale, legate de izvoarele arheologice – așezări, necropole, artefacte etc., tot atâtea unități de cercetare arheologică – bogate dar din păcate necercetate din varii motive exhaustiv –, și pe unitățile statistice paleodemografice văzute în evoluția lor, de la locuințe și nivelul preistoric de locuire la resturile bioarheologice și gropile de gunoi menajere sau cele de provizii, la necropole și monumentele de cult, inscripții ori monumente funerare și mergând până la vechile amplasamente și planimetria preurbană și urbană³². Aceste eșantioane arheologice complexe – închise sau deschise – pot furniza – prin interpretarea datelor – concluzii relative privitoare la mărimea și extinderea habitatului, speranța de viață, numărul și mărimea familiilor, structura socială și așezarea populației etc.³³.

S-a apreciat și presupus pentru Dacia romană o densitate de 5 locuitori/kmp³⁴, pentru ca după 165 de ani de stăpânire acest coeficient să se dubleze³⁵. În perioada secolelor IV-X sunt consemnate la Sebeș și în zonă numeroase așezări și necropole aparținând populației autohtone, care conviețuiește cu alogenii veniți din alte părți³⁶. Perioada care a urmat până în

²⁹ Gyémánt 1990, p. 175.

³⁰ Gyémánt 1990, p. 176-177.

³¹ Popovici și colab. 2002, *passim*.

³² Emandi 1985, p. 100.

³³ Emandi 1985, p. 105-111.

³⁴ Beloch 1886, p. 462; cf. și Macrea 1969, p. 107.

³⁵ Pârvan 1923, p. 8.

³⁶ Olteanu 1984, p. 66-70.

secolul al XI-lea a dus, datorită și condițiilor obiective – spor natural scăzut, mortalitate infantilă, nesiguranța vieții, dese războaie, foametea și epidemiile ucigătoare –, la o scădere a populației, având o densitate variind între 3-4 locuitori/kmp³⁷.

În drumul său firesc de la așezare rurală, cvasiurbană, apoi târg și oraș-cetate, Sebeșul a cunoscut³⁸ mai multe etape. Politica regalității maghiare de colonizare va fi resimțită și aici. Bula de Aur din 1224 va acorda coloniștilor sași așezați în „terra Syculorum terrae Sebus” avantajele știute Aceștia vor conviețui cu românii aflați în așezările libere cunoscute din preajmă. Vechile structuri administrativ-teritoriale – comitatele – vor fi desființate, cu excepția celui al Sibiului³⁹. În cursul secolului al XIII-lea din acestea, copiindu-le, au luat ființă structuri politice și administrative noi: scaunele. La 1303 este amintit scaunul judiciar provincial al Sebeșului, „sedes Sebes”, care cuprindea orașul liber Sebeș și alte 10 sate anexate: Lancrăm, Petrești, Răchita, Strungari, Loman, Reciu, Călnic, Deal, Pianu de Jos și Pianu de Sus. Având un pronunțat caracter economic, politic și militar, scaunul săsesc al Sebeșului își va desfășura activitatea până în 1876, când va fi desființat⁴⁰. Din 1309 este amintit și decanatul de Sebeș – reședința unei instituții ecleziastice locale. Cele 7+2 scaune vor forma Universitatea săsească, instituție politico-administrativă a sașilor.

Civitas Sebus la 1341, acesta se dezvoltă odată cu avântul breslelor și comerțului⁴¹, închizându-se cu ziduri. Urbea a oscilat între târg (1402, 1423) și oraș (1435), regresul său fiind cauzat de dese războaie, luptele interne pentru tron, de calamități, dar și de apropierea de Alba Iulia⁴². Aici era locul de tabără al trupelor provinciei, locuitorii fiind afectați și de acest fapt. La 1550 apare menționat capitlul Sebeș cu 17 sate subordonate.

În urma reformelor lui Iosif II începute în 1784, scaunul Sebeșului este arondat comitatului Sibiului. La 1790 se revine la organizarea scăunală din cadrul Universității săsești. La 1837 făcea parte din Unterwald – „țara de sub pădure” – și cuprindea orașul liber și cele 10 sate.

După revoluția de la 1848-1849 este înglobat ca scaun în cadrul districtului militar-civil⁴³ al Sibiului. În oraș funcționa în această perioadă și un cerc militar-civil⁴⁴. Arondat ca scaun cercual căpitănatului Sibiului⁴⁵, scaunul

³⁷ Pascu 1972, p. 40-41.

³⁸ Dan 1998, p. 301-325, cu bibl. resp.

³⁹ Lupaș 1939, p. 40.

⁴⁰ Müller 1941, p. 181-194; Frățilă și Andrițoiu 1969, p. 159-166.

⁴¹ Dan 1997, p. 273-285, cu bibl. resp.

⁴² Îndrumător 1989, p. 160.

⁴³ Lascu 1980, p. 110.

⁴⁴ Îndrumător 1989, p. 161.

⁴⁵ Bielz 1857, p. 401.

Sebeșului va fi între 1854-1861 reședință de prefectură în cadrul cercului Sibiu⁴⁶. În perioada reformelor liberale din anii 1860-1861 revine la statutul dinainte de revoluție. Scaun între 1863-1864 în cadrul comitatului Sibiului, va fi desființat în 1876 și transformat în pretură. După Marea Unire rămâne plasă în județul Sibiu, pentru ca începând cu 1 ianuarie 1926 să treacă la județul Alba. Conducătorul comitetului provizoriu orășenesc până în 1950 și mai apoi de sfatul popular, Sebeșul devine sediu de raion până în 1969 în cadrul regiunii Hunedoara, iar de la această dată oraș în cadrul nou înființatului județ Alba. Din anul 1997 este municipiu.

Evoluția loturilor săsești între anii 1165-1175⁴⁷ și structura parcelării propuse de cercetătorul sibian P. Niedermaier, coroborate cu cercetările arheologice, au dus la concluzia încheșării la Sebeș a unei așezări semiurbane, grupate în jurul bisericii săsești de aici.

Luând ca dată *antequam* anul 1150 și cifra de plecare de 100 locuitori pentru toate așezările, pe baza parcelărilor s-a propus un tablou al principalelor orașe ale Transilvaniei în perioada 1200-1241⁴⁸. Sebeșul figurează la anul 1200 ca având aproximativ 300 locuitori, iar la 1241 – înainte de marea invazie tătară – ar fi numărat 500 locuitori. Iată cum se prezenta populația celorlalte orașe transilvănene la aceleași date:

Localitatea	Anul 1200	Anul 1245
Cluj	300 locuitori	400 locuitori
Sighișoara	100	200
Orăștie		500
Sibiu	300	600
Bistrița	200	500
Brașov	100	700
Mediaș	100	100

La mijlocul secolului al XIII-lea localitățile mai mici din sudul Transilvaniei ar fi numărat între 40-60 locuitori⁴⁹.

Pentru perioada următoare avem estimări la Sebeș⁵⁰:

Anul	Numărul de locuitori
1300 ⁵¹	1200
1335 ⁵²	330-349 familii cu jeleri cu tot

⁴⁶ Pascu 1980, p. 110.

⁴⁷ Niedermaier 1979, p. 128, nota 1; Niedermaier 1987, p. 37-51; Niedermaier 1996, p. 128-129, fig. 97-99, cu notele 29-32, p. 181, fig. 126-127, p. 221, fig. 158 și p. 222, fig. 159.

⁴⁸ Pascu 1979, p. 332, nota 4.

⁴⁹ Niedermaier 1973, p. 39-66; Niedermaier 1978, p. 84.

⁵⁰ Pascu 1979, p. 397.

⁵¹ Pascu 1979, p. 394, nota 69.

1347 ⁵³	440-590 familii numărând cca 2500 -2600
1400 ⁵⁴	1200
1450 ⁵⁵	1000
1500 ⁵⁶	1100

În funcție de evoluția loturilor, datarea zonelor parcelate⁵⁷ grupate în jurul bisericii săsești de la Sebeș este cea propusă de P. Niedermaier.

Pe acestea este de presupus că s-au construit la început case din materiale perisabile, pentru ca, odată cu trecerea timpului și obligați fiind de evenimentele istorice – dese atacuri străine – ori de calamități – cutremure, inundații incendii etc. – care au afectat în timp orașul, să se treacă și la construirea de case din piatră. Casele din Sebeș au evoluat asemănător cu cele din unele orașe ardelen⁵⁸, luându-se în calcul pentru datele de început cifra 100:

Anul	Case din lemn	Case din piatră
1200	100	
1300	200	
1400	300	50
1450		50
1500	200	50
1550		100
1600	100	100

Comparativ cu acestea, Sebeșul – după cum reiese din datele acad. Șt. Pascu, se va situa în perioada amintită pe un loc fruntaș la început la casele din lemn, pentru a decădea apoi pe ultima poziție, alături de Mediaș, loc pe care îl împarte cu această localitate și în privința caselor din piatră.

La 1508 trăiau în „civitas Molenbach”⁵⁹ 238 oaspeți („hospites”), 6 jeleri („inquilinos”), 7 săraci („pauperes”), 4 păstori („pastores”), fiind consemnate și 8 case pustii („domus desertas”) și 2 mori („molendinatores”), totalizând – cu un indice de 4,3 / familie – circa 1100 locuitori. Șt.Pascu indică – la aceeași dată – 1325 locuitori⁶⁰.

⁵² Niedermaier 1978, p. 84.

⁵³ Pascu 1979, p. 334, nota 9.

⁵⁴ Pascu 1979, p. 334, nota 9.

⁵⁵ Pascu 1979, p. 397, nota 73.

⁵⁶ Niedermaier 1978, p. 394; Pascu 1979, p. 428; Wagner 1977, p. 56, tabelul 10 cu bibl. resp.

⁵⁷ Niedermaier 1996, p. 181.

⁵⁸ Pascu 1979, p. 191, nota 63.

⁵⁹ Berger 1894 a, p. 52-53.

⁶⁰ Pascu 1979, p. 394.

Datele conscripției amintite se referă și la celelalte localități⁶¹ din zona Sebeș, cu trei excepții: Deal, Loman și Răhău. Privind retrospectiv, recensământul amintește la acea dată pentru cele 7 scaune săsești 7649 oaspeți, 184 săraci, 214 jeleri, 251 păstori, fiind consemnate 53 mori și 216 case pustii⁶².

O nouă conscripție, din 1539, publicată de Fr. Stenner⁶³, se referă doar la 5 localități din cele 10, situate în partea de sud-vest a scaunului Sebeșului, consemnând la:

- Pianul de Jos – 42 gospodari, 6 săraci, 2 păstori și 2 case părăsite
- Pianul de Sus – 60 gospodari, 1 preot, 2 case părăsite
- Strungari – 10 gospodării. 1 preot, 1 casă părăsită
- Răchita – 32 gospodari, 1 preot
- Petrești – 46 gospodari, 1 primar.

La 1550 sunt consemnați în Sebeș 900 locuitori⁶⁴, iar la 1600⁶⁵ avem aici tot atâția.

Socotind pentru această perioadă un spor demografic variind între 340% și 515% / secol, respectiv indicele pentru o familie de cca 4,3 membri⁶⁶ – iar după alți autori⁶⁷ de cca 5 persoane / familie, pentru a doua jumătate a secolului al XVI-lea avem bine reprezentate valorile indicând evoluția populației Sebeșului timp de 4 secole.

Paralel cu evoluția urbană crește și numărul așezărilor și implicit al populației din localitățile aparținătoare scaunului de Sebeș. Datele calculate indică un salt de la 47% înainte de 1350 la 53% în perioada 1351-1541⁶⁸, evidențiind accentuarea dezvoltării economico-sociale, paralel cu diferențierea socială, ritmul lent al dezvoltării relațiilor feudale fiind cauzat și de împrăștierea localităților scaunului, situate în zone cu relief mai înalt și uneori greu accesibile la acea dată. Aceasta se înscrie în cadrul mai larg al stratificării economico-sociale și profesionale a populației Transilvaniei, care se accentuează în toate orașele, procentele variind în funcție și de raporturile meșteșuguri-negoț și de structura materială a acestora.⁶⁹

Alte cauze ale fluctuațiilor demografice trebuie căutate în evenimentele politice⁷⁰ – atacurile turcești din anii 1395, 1422, 1428, 1431, cel catastrofal din 1438-1442, 1479. Ultimul atac turco-tătar – din 1661 – va pustii orașul, zona și

⁶¹ Berger 1894 a, p. 42-43.

⁶² Berger 1894 b, p. 75.

⁶³ Stenner 1887, p. 111-113; vezi și Raica 2002, p. 48.

⁶⁴ Pascu 1979, p. 397, nota 73; Niedermaier 1996, p. 84.

⁶⁵ Pascu 1979, p. 397, nota 73.

⁶⁶ Pascu 1979, p. 334, nota 9.

⁶⁷ Nicorici 1981, p. 635.

⁶⁸ Pascu 1979, p. 334-336.

⁶⁹ Pascu 1965, p. 286-287.

⁷⁰ Dan 1998, p. 301-325, cu bibl. resp.

aproape întreaga Transilvania, din urbea incendiată „rămânând neatinsă doar biserica, școala, o parte a casei parohiale și alte două case”⁷¹. Aceștia li se adaugă desigur numeroasele lupte pentru putere dintre Ioan Zapolya și Ferdinand de Habsburg și cele care au urmat – din vremea lui Mihai Viteazul, cele dintre curuți și lobonți, evenimentele de la 1848-1849 etc.

Deși s-a dezvoltat într-o zonă geografică favorabilă, fiind amplasat pe axul principalelor drumuri⁷² comerciale ale Transilvaniei și de mediul său regional, oficialitățile Sebeșului își vor dovedi ineficiența – obiectivă – în fața epidemiilor, în primul rând cea de ciumă, care a decimat timp de 47 ani în secolele XVI-XVII populația Transilvaniei⁷³. Aceștia li se adaugă incendiile, cutremurele, anomalii climatice, pustiriile provocate de lăcuste etc. Toate acestea au dus – dincolo de fluctuația numărului populației⁷⁴ – și la o interesantă dezvoltare a orașului⁷⁵, cu evoluția loturilor parcelate din interiorul cetății, la modificări și/sau refaceri ale caselor, fațadelor și fronturilor, cu noi tehnici și materiale, paralel cu lucrările de reparații și supraînălțări ale zidurilor cetății⁷⁶, care făcea față tot mai greu armelor de foc.

Știința socială, demografia se bazează pe diferite izvoare, dintre care – cele mai importante – amintim: registrele de stare civilă, registrele parohiale, recensămintele cu caracter fiscal, confesional ori publicațiile statistice.

Și în Transilvania cercetătorul demografiei istorice se lovește în demersul său de lipsa ori insuficiența izvoarelor, care nu-i permit de fiecare dată să aprofundeze complex problematica urmărită, privind numărul, structura și dinamica populației ori starea materială a acesteia⁷⁷. Primele documente introduse aici au fost registrele parohiale de stare civilă. Acestea apar în urma hotărârilor sinodului de la Trident (1563) și vor fi preluate începând cu 1607 – după modelul catolic de toate confesiunile recepte admise și protejate de stat⁷⁸.

⁷¹ „totaliter fuit consecrata, relictis fortuito templo schola, parte domus parochialis et duabus domibus ab ique intactis”, cf. Amlacher 1886, p. 6, nota 1; vezi și Doc. 2622 / D. 245 Muzeul Sebeș, găsit în turnul bisericii evanghelice cu ocazia reparațiilor capitale din 1961, care amintește de arderea orașului de către turci în 1661, refacerile turnului și acoperișului din anii 1664 și 1815.

⁷² Tănase 1995, p. 79-104. Vezi și Dan 2001, p. 55-64.

⁷³ Goldenberg 1974, p. 318-319; Csetri 1974, p. 73.

⁷⁴ Datorită și crizei agrare medievale, cf. Niedermaier 1992, p. 151-155; Anghel 2001, p. 59-65.

⁷⁵ Pentru istoricul problemei vezi: Csetri și Imreh 1966, p. 61-76; Niedermaier 1986, p. 17-27; Niedermaier 1993 a, p. 161-169; Niedermaier 1993 b, p. 21-26; Tănase 1993, p. 110-112; Niedermaier 1997, p. 123-130.

⁷⁶ Anghel 1976, p. 147-159; Gheorghiu 1985, p. 164 și 230-231; Dan 2000, p. 19-22.

⁷⁷ Giurgiu 1966, p. 57.

⁷⁸ Moldovan 1958, p. 162; Moldovan 1977, p. 138; Pascu 1980, p. 14.

Acestea se generalizează în provincie (1814) și mai apoi în România (1865), prin Codul Civil⁷⁹.

Încă din vremea Principatului, deși au existat încercări de înjghebare a unor servicii stabile de evidență a populației și de arhivare a documentelor în perioada anilor 1551-1555 și respectiv 1602-1604, nu s-au putut materializa aceste demersuri⁸⁰. Începând cu reformele inițiate și patronate de împărăteasa Maria Tereza, se introduce birocrăția modernă, cu principii și regulamente unitare. Prin Receptul regal din 1768 se ordonă înregistrarea sistematică a actelor și arhivelor și înființarea serviciului de registratură⁸¹.

Regulamentul de recrutare emis de împărăteasă în 1773 și pus în aplicare de Iosif II prin patenta din 20 februarie 1784 – documente cu semnificative implicații pe plan economic, social, demografic și administrativ – prevedeau obligativitatea introducerii registrelor de stare civilă tip, cu limba de completare diferită (română, germană, maghiară, latină)⁸², păstrarea la zi a registrelor matricole și obligația trimiterii trimestriale a rapoartelor asupra evoluției populației⁸³. Dacă decretul gubernial 4686 din 1833 prevedea obligația înscrierii de date suplimentare în registrele parohiale (naștere, botez, părinți, domiciliu), din 1865 acestea vor funcționa în paralel cu registrele de stare civilă⁸⁴. În sfârșit, prin ordinul 39633 din 1895 al Ministerului Cultelor, autoritățile bisericești erau obligate să depună până la 1 octombrie exemplarul doi al registrului confesional de stare civilă la arhiva autorității civile⁸⁵.

Am considerat necesare precizările succinte de mai sus privind apariția și evoluția registrelor parohiale și de stare civilă din Transilvania, pentru a putea înțelege mai ușor rolul și importanța acestor documente – segmente utile în cercetarea demografică multidisciplinară.

În condițiile instaurării stăpânirii habsburgice în Transilvania, care urmărea, în spiritul principiilor generale ale mercantilismului, exploatarea sistematică a resurselor materiale și umane ale noii provincii, se vor realiza numeroase⁸⁶ conscripții fiscale, urbariale, pe categorii sociale ori confesionale, cât și recensăminte moderne – începând cu cel din 4 aprilie 1786 și continuând cu celelalte⁸⁷. Acestea au fost prefațate în perioada Principatului de conscripțiile

⁷⁹ Retegan 1964, p. 6-16.

⁸⁰ Jakó 1958, p. 38 sqq.

⁸¹ Jakó 1958, p. 41-45.

⁸² Moldovan 1958, p. 164-165.

⁸³ Moldovan 1980, p. 137.

⁸⁴ Moldovan 1958, p. 137.

⁸⁵ Moldovan 1958, p. 173.

⁸⁶ Moldovan 1970, p. 86-82.

⁸⁷ Gyémánt 1990, p. 175-192.

seculilor (din anii 1614, 1627 și 1721) sau de cele ale sașilor din unele localități transilvănene⁸⁸.

În cele ce urmează, vom prezenta cronologic și interferat modul cum a evoluat în timp populația Sebeșului sau, după caz, a scaunului de Sebeș, după cum reiese din diferitele izvoare de demografie istorică.

Conscripția fiscală din 1698⁸⁹ a constituit o primă încercare de recenzare pentru întreaga Transilvanie. Datele acesteia se păstrează doar pentru jurisdicțiile Rupea, orașul Tg. Mureș și Sibiu. Aceasta din urmă – din care făcea parte și Sebeșul – număra 7064 familii contribuabile⁹⁰.

Conscripția din 1703 reprezintă prima conscripție fiscală generală a Transilvaniei și model pentru cele următoare, fiind realizată prin ordinul Guberniului din martie 1703, cuprinzând 13 instrucțiuni⁹¹ din aprilie același an. Ea reprezintă urmarea vestitului plan de impunere prezentat dietei de către judele regesc al Sibiului și comitele sașilor Johann Zabanius von Harteneck și admis de către aceasta⁹².

În acest context a avut loc și la Sebeș o recenzare în același an. În fondul *Urbarii și conscripției* nr. 37 al Filialei Sibiu a Arhivelor Naționale se păstrează o conscripție – „Regiae civitatis Szaszsebes investigatio anni 1703” – întocmită în vederea impunerii populației orașului, grupate după cartiere, evidențiind toți contribuabilii, averea, veniturile și ocupația acestora. Conscripția este importantă pentru obiectivitatea sa și pentru datele extrem de prețioase și diverse oferite. Populația amintită este de 4040 locuitori⁹³. Se poate urmări populația după profesioni, nume, cartiere, inclusiv numărul de animale existent.

În conscripția din anii 1713-1714, cuprinzând date sociale centralizate la nivelul provinciei, Sebeșul – care ținea de jurisdicția Sibiului – nu apare⁹⁴.

Pentru anii 1720-1727 sunt precizate importante taxe plătite de contribuabilii sași din sacunul Sebeș, în valoare de 8.200 fl.⁹⁵.

Conscripția fiscală generală din 1721-1722, ale cărei instrucțiuni de aplicare sunt asemănătoare⁹⁶ cu cele din 1703, consemnează în jurisdicția Sebeș un număr de 898 familii contribuabile⁹⁷.

⁸⁸ Wagner 1977, p. 46 -47.

⁸⁹ Sollner 1856, p. 256; Suci 1925, p. 3-4.

⁹⁰ Köváry 1847, p. 151.

⁹¹ Răduțiu 1985-1986, p. 384; Feneșan 1986, p. 31-40.

⁹² Streitfeld 1981, p. 122, nota 1.

⁹³ Sași 1205, durlacheri 510, românii din preajma cetății 682, cei din măierște 1428, greci 85, țigani 130, cf. Streitfeld 1981, p. 128 sqq.

⁹⁴ Gyémánt 1990, p. 178.

⁹⁵ Gräger 1850, p. 64.

⁹⁶ Feneșan 1986, p. 51-57.

⁹⁷ Feneșan 1990, p. 179.

Datele din 1724 evidențiază – pentru aceeași jurisdicție – 971⁹⁸ familii de contribuabili.

Seria conscripțiilor confesionale este deschisă de cea din vara anului 1733, realizată din inițiativa episcopului Inochentie Micu. Aceasta consemnează la Sebeș⁹⁹ un număr de 262 familii de locuitori români („incolae valachici”)¹⁰⁰, precum și pe preoții Petru-arhidiacon, Georgie, Lazar, Vászălie și Ion. Arhidiaconatul de Sebeș cuprindea 28 localități cu un număr de 2697 locuitori români, 75 preoți uniți și 62 neuniți¹⁰¹, dintr-un total de 4452 „animae universum”.

Contribuția locuitorilor din Sebeș pentru anul 1749 se ridica la 12.592 fl., 16 kr., restanța cifrându-se la 3.711 fl., 47 kr.¹⁰².

Conscripția confesională a vicarului episcopal Petru Pavel Aron din 1750¹⁰³ a fost inițiată în ideea obținerii unor drepturi și condiții materiale asemănătoare celorlalte religii recepte de către clerul unit din Transilvania. Sunt consemnate la Sebeș 901 suflete și 2 preoți¹⁰⁴. Lucrările conscripției confesionale s-au desfășurat în paralel cu cele de conscriere fiscală, în condițiile schimbării sistemului de impunere. Datele au rămas relativ necunoscute¹⁰⁵.

G. Müller amintește pentru scaunul Sebeșului, la 1761-1765¹⁰⁶, 5340 locuitori, din care 3651 români și 1689 sași.

Disputele dintre ortodocși și greco-catolici au dus la realizarea în 1762 a unei conscripții confesionale. Aceasta consemnează la Sebeș 1060 familii unite cu 15 preoți și 10 familii neunite¹⁰⁷.

În paralel cu aceasta, s-a efectuat o conscripție generală ordonată de imperiali, prin Nicolae Adolf baron de Bucow, în cele 2428 localități ale Transilvaniei. Din aceasta – publicată de V. Ciobanu¹⁰⁸ – lipsesc datele privind localitățile din zona Sebeș¹⁰⁹, probabil datorită unei erori de transcriere.

În 1765 sunt amintiți la Sebeș 1689¹¹⁰ sași evanghelici, fără cei catolici.

În 1766¹¹¹ are loc prima conscriere cunoscută a românilor ortodocși din Transilvania. Realizată de către secretarul eparhial Dimitrie Eustatievici, aceasta

⁹⁸ Feneșan 1990, p. 180.

⁹⁹ Feneșan 1986, p. 11.

¹⁰⁰ Bunea 1902, p. 280; Feneșan 1986, p. 169.

¹⁰¹ Josan și colab. 1986, p. 30.

¹⁰² Acsádys 1749, p. 72-75. Sunt amintiți 167 „Burger”, 184 „Libertini”, 508 „Inquilini” și 26 țigani.

¹⁰³ Bunea 1901, p. 245-290.

¹⁰⁴ Feneșan 1986, p. 271; Josan și colab. 1996, p. 76.

¹⁰⁵ Feneșan 1996, p. 11, nota 23 cu bibl. resp.

¹⁰⁶ Müller 1912, p. 106, nota 7.

¹⁰⁷ Feneșan 1996, p. 314.

¹⁰⁸ Ciobanu 1926, p. 618-700.

¹⁰⁹ Feneșan 1986, p. 12.

¹¹⁰ Statistisches Jahrbuch 1870, p. IV.

consemnează 1746 localități grupate în 44 protopopiate. Sunt amintiți la Sebeș 1145 credincioși ortodocși din care 601 bărbați¹¹², populația celor 11 localități din protopopiatul Răchitei din scaunul de Sebeș numărând 5553 enoriași.

Statistica din anul următor – publicată în 1832 – menționează la Sebeș 1348 evanghelici¹¹³.

Conscripția confesională unită din anul 1767¹¹⁴ amintește pe preoții Aron și Ioan Moga la Sebeș, respectiv pe Ionașcu George la Lancrăm, făcând parte din arhidiaconatul Răchitei din scaunul Sebeșului¹¹⁵.

Conscripția din anul 1776 consemnează la Sebeș 2307 familii contribuabile¹¹⁶, datele servind în opinia unor autori ca preliminariei ale unei viitoare conscripții cu caracter fiscal și militar¹¹⁷.

La 4 aprilie 1776 s-a încheiat primul recensământ modern al populației provinciei, inițiat cu doi ani înainte de Iosif II, în baza rescriptului imperial din 31 iulie și realizat pe baza unor instrucțiuni și formulare tipărite. Sebeșul făcea parte din jurisdicția Sibiului și număra 4917 locuitori¹¹⁸.

La 1784-1787 sunt amintiți la Sebeș – datorită intensificării exploatarei sociale și naționale – 1334 plecați și 1248 străini¹¹⁹.

Populația orașului scade deci, fiind consemnați în urma conscripției din 1785-1786¹²⁰ 3190 locuitori și 533 case¹²¹. Sunt menționați 15 preoți, 23 nobili, 13 funcționari și intelectuali, 181 lucrători, 147 țărani, 207 meseriași, 395 având alte ocupații. Pe categorii de vârstă avem: de la 1-12 ani – 332 persoane, de la 13-17 ani – 121 persoane, alte generații – 1622, căsătoriți – 618, necăsătoriți – 950, 59 fiind absenți. Alte surse indică o populație la aceeași dată de 3154 locuitori¹²². În comitatul Sebeșului sunt amintite – cu aceeași ocazie – 22.919 case de locuit, 25.428 familii, numărul populației fiind de 115.563 locuitori¹²³, în vreme ce populația totală a Transilvaniei – repartizată pe categorii sociale și naționalități – număra 1.777.565 locuitori¹²⁴, din care 507.748 români¹²⁵.

¹¹¹ Hitchins și Beju 1977, p. 505-551.

¹¹² Josan și colab. 1996, p. 102.

¹¹³ Beiträge 1845, p. 262-263.

¹¹⁴ Feneșan 1996, p. 11, nota 23, cu bibl. resp.

¹¹⁵ Josan și colab. 1996, p. 108.

¹¹⁶ Gyémánt 1990, p. 187.

¹¹⁷ Feneșan 1986, p. 13, nota 35.

¹¹⁸ Gyémánt 1990, p. 189.

¹¹⁹ Pascu 1972, p. 136.

¹²⁰ Moldovan 1966, p. 64-69.

¹²¹ Feneșan 1986, tabelul XII; "Extractus summarius über den Populations – stand des Grossfürstentums Siebenbürgen nach der Aufnahme vom Jahr 1785".

¹²² Lexicon 1993, p. 602.

¹²³ Pascu 1972, p. 104, tabelul 2.

¹²⁴ Benigni 1837, p. 7.

¹²⁵ Sollner 1856, p. 266-267.

La 1801 Transilvania¹²⁶ avea o populație de 1.993.371 locuitori. Doi ani mai târziu, G. Hassel face referiri și la populația Sebeșului¹²⁷.

La 1805 sunt amintite în provincie 344.950 familii contribuabile¹²⁸, dispuse pe categorii sociale¹²⁹.

Conscripția din 1805 făcută de episcopia Transilvaniei¹³⁰ consemnează la Sebeș 578 capi de familie și 1 biserică, iar ca preoți sunt amintiți Ilie, Zaharia și Vaszilie Moga¹³¹.

17.924 credincioși sunt amintiți în scaunul Sebeș în anul 1825¹³², pentru ca doi ani mai târziu numărul acestora să crească la 19.754¹³³.

La 1828 dintr-un total de 1.880.215 contribuabili ai provinciei, în scaunul Sebeș erau consemnați 17.936¹³⁴.

În 1830¹³⁵ avem în jurisdicția Sebeșului un număr de 2500 familii, adică circa 20.000 locuitori. Conscripția din același an amintește la Sebeș 3000 locuitori¹³⁶. Alte surse indică cifra de 3315 locuitori¹³⁷.

Statistica Bisericii unite din 1831 consemnează la Sebeș 3315 locuitori și un număr de 4 biserici¹³⁸. În același an Direcția imperială de statistică consemna la Sebeș, în urma conscripției din anii 1829-1831, 21.300 locuitori.

Dintr-un număr de 1.799.730 locuitori¹³⁹ cât era estimată populația civilă a Transilvaniei la 1835, în scaunul Sebeș avem amintiți 17.000 locuitori¹⁴⁰.

Locuitorii evanghelici din 1832 ai Sebeșului sunt amintiți alături de cei ai zonei, în comparație cu cei din 1766¹⁴¹.

La 1838 Sebeșul număra 5557 locuitori¹⁴², iar scaunul 15.873¹⁴³. Peste 3 ani acesta avea 17.436 locuitori¹⁴⁴.

¹²⁶ Benigni 1837, p. 8.

¹²⁷ Hassel 1807, p. 49-50.

¹²⁸ Csetri și Imreh 1980, p. 77.

¹²⁹ Gyémánt 1991, p. 128.

¹³⁰ Gagy de Etéd 1911, p. 138-161.

¹³¹ Josan și colab. 1996, p. 122.

¹³² Gyémánt 1991, p. 113.

¹³³ Gyémánt 1991, p. 114.

¹³⁴ Gyémánt 1991, p. 115.

¹³⁵ Gyémánt 1991, p. 115.

¹³⁶ Benigni 1837, I, p. 19.

¹³⁷ Gyémánt 1991, p. 116; Sollner 1856, p. 396.

¹³⁸ Josan 1996, p. 130, cu bibl. resp.

¹³⁹ Sollner 1856, p. 381.

¹⁴⁰ Gyémánt 1991, p. 120.

¹⁴¹ Beiträge 1845, p. 262-263: 908 locuitori la 1766 (440 bărbați și 468 femei), 1348 locuitori la 1832 (643 bărbați și 706 femei).

¹⁴² 3689 ortodocși, 124 uniți, 1648 luterani, 88 catolici, 8 calvini, cf. Sollner 1856, p. 396.

¹⁴³ Sollner 1856, p. 286.

¹⁴⁴ Göllner 1972, p. 60.

Numărul românilor continuă să fie predominant¹⁴⁵ în populația civilă a Transilvaniei, în 1842 aceștia reprezentând 900.000 dintr-un total de 2.000.000, pentru ca 4 ani mai târziu aceștia să fie de 2.300.230 locuitori¹⁴⁶.

La 1843¹⁴⁷ populația Sebeșului numără 5.000 locuitori. Un an mai târziu, dintr-un total de 14.949 locuitori ai scaunului, avem consemnați la Sebeș 5862 locuitori și 87 case¹⁴⁸. Același autor realizează un interesant studiu asupra evoluției demografice a orașului, în perioada 1830-1843¹⁴⁹.

În jurisdicția Sebeșului sunt amintiți în 1845, dintr-un total de 2.110.000 locuitori civili ai Transilvaniei, un număr de 16.100¹⁵⁰. Populația orașului nu apare menționată la această dată¹⁵¹.

La 1847 orașul număra 5.000 locuitori¹⁵², dintr-un total de 2.015.000 ai provinciei.

Revoluția de la 1848-1849 cu ideile sale novatoare a marcat definitiv intrarea Țărilor Române în lumea modernității prin desființarea relațiilor feudale, progresul științei, debutul urbanizării, combaterea bolilor și epidemiilor și saltul demografic.

La 1849 în scaunul Sebeșului sunt amintiți 12.000 români și 2800 sași¹⁵³. Recensământul din anii 1850-1851 va consemna saltul demografic al Transilvaniei¹⁵⁴.

Statistica din 1851 amintește – pe confesiuni – o populație de 2.182.700 locuitori¹⁵⁵.

Devenit prefectură în cadrul preturii Sibiului, Sebeșul avea – în statistica demografică de la 1854¹⁵⁶ – 24 localități, cu o populație de 28.780 locuitori¹⁵⁷, din care 4624 locuiau în oraș.

În statistica demografică realizată trei ani mai târziu, Sebeșul avea 5083 locuitori și 1029 case¹⁵⁸, iar cercul său număra 29 localități cu o populație totală

¹⁴⁵ La 1833 aceștia reprezentau 788.000 din cei 1.569.000 locuitori ai provinciei, cf. Benigni 1856, p. 9.

¹⁴⁶ Vezi și Feneșan 1991, p. 138.

¹⁴⁷ Gyémánt 1991, p. 129.

¹⁴⁸ Sollner 1856, p. 396.

¹⁴⁹ Gyémánt 1991, p. 132; Sollner 1865, p. 299-300.

¹⁵⁰ Gyémánt 1991, p. 134.

¹⁵¹ Gyémánt 1991, p. 135.

¹⁵² Gyémánt 1991, p. 137.

¹⁵³ Die Romänen 1849, p. 75.

¹⁵⁴ Mike Sándor; Bielz 1857, p. 403; Wagner 1977, p. 396; Lexicon 1993, p. 602.

¹⁵⁵ Din care ortodocși 725.700, greco-catolici 605.300, reformați 358.300, romano-catolici 221.400, evanghelici 220.400, unitarieni 44.600 și israeliți 47.000, cf. Hillbricht 1851, p. 219.

¹⁵⁶ *Apud* Buletinul 1854, p. 92-94.

¹⁵⁷ Josan 1996, p. 132.

¹⁵⁸ Tabele statistice 1857, p. 61; Josan 1996, p. 153.

de 42.239 locuitori și 9612 case. Aceasta puna accent pe stratificarea socială după proprietate¹⁵⁹.

Recensământul din 1869-1870 amintește la Sebeș 5790 locuitori¹⁶⁰, iar în scaun 13.447¹⁶¹. Zece ani mai târziu în oraș erau 6244 locuitori¹⁶².

Statistica sașilor realizată pe o perioadă de timp mai îndelungată – 1765-1883 – evidențiază interesante constatări legate de evoluția populației, raportul dintre bărbați și femei, natalitatea ori mortalitatea¹⁶³.

Pentru 1890 N. Togan apreciază numărul populației orașului la 4178 locuitori¹⁶⁴, în vreme ce datele recensământului din același an amintesc aici 6692 locuitori¹⁶⁵. Statistica din 1891 consemna în scaun 19.237 locuitori, din care 79,27% români, 20,23% germani și 0,50% maghiari.

I. Diaconovici menționează că la 1895 Sebeșul avea 7754 locuitori¹⁶⁶.

La 1900 Sebeșul avea 1374 case și avea o suprafață de 13.253 iugăre¹⁶⁷ și o populație de 7.770 locuitori (7754 civili și 16 militari)¹⁶⁸. Scaunul număra 17.290 români și 4707 sași¹⁶⁹.

În anul 1910¹⁷⁰ sunt consemnați la Sebeș, care avea o suprafață de 12.565 iugăre și 1541 locuințe, 8073 civili¹⁷¹ și 431 militari, în total 8504 locuitori¹⁷². K.Baedecker dă pentru aceeași dată 7424 locuitori¹⁷³, iar N. Albu 8110¹⁷⁴.

Pentru 1920 avem dată cifra de 7425 locuitori¹⁷⁵, iar peste șapte ani numărul lor crește la 8683¹⁷⁶.

¹⁵⁹ Kovács 1984, p. 89.

¹⁶⁰ Magyarszent korona 1912, p. 866.

¹⁶¹ Josan 1996, p. 157, cu trimiterea resp.

¹⁶² Magyarszent korona 1912, p. 866; Wagner 1977, p. 362-363, unde apar și datele localităților din scaunul Sebeșului.

¹⁶³ Meltzl 1885, p. 251, 281, 315.

¹⁶⁴ Togan 1900, p. 53.

¹⁶⁵ Magyarszent korona 1912, p. 866.

¹⁶⁶ Diaconovici 1904, p. 922.

¹⁶⁷ Magyarszent korona 1902, p. 432.

¹⁶⁸ Moldovan și Togan 1909, p. 202, din care români 4857, maghiari 549, germani 2253, slavi 10, sârbi 2, alții 99.

¹⁶⁹ Müller 1912, p. 106, nota 9.

¹⁷⁰ Martinovici și Istrati 1921, p. 15.

¹⁷¹ Wagner 1977, p. 362-363; Lexicon 1993, p. 602.

¹⁷² Magyarszent korona 1912, p. 438, din care 4890 români, 875 maghiari, 2345 sași, 23 slavi, ruteni 2, croați 7, slovaci 26, alții 246. Vezi și Enescu și colab. 1920, p. 14, care opinează că populația Sebeșului ar fi fost la acea dată de 8504 locuitori.

¹⁷³ Din care 1/3 sași și 2/3 români, cf. Baedecker 1910, p. 529.

¹⁷⁴ Albu 1928, p. 8.

¹⁷⁵ Josan și colab. 1996, p. 199, din care 5092 români, 1883 sași, 254 maghiari, 95 evrei, 101 alții 205; Albu 1928, p. 8. Vezi și Suciș și Dumitrescu 1921, p. 21.

¹⁷⁶ Albu 1928, p. 8.

Recensământul general al României din 1930 consemnează la Sebeș¹⁷⁷ 9.137 locuitori, iar plasa cu 17 localități avea 27.309 locuitori.

În datele Prefecturii Alba din 14 ianuarie 1932 Sebeșul apare cu 8.674 locuitori¹⁷⁸.

Enciclopedia României amintește la 1 iulie 1936 orașul Sebeș „comună urbană” cu 9.250 locuitori, plasa cuprinzând 21 localități.¹⁷⁹

La 1 februarie 1938 erau aici 8.230 locuitori¹⁸⁰.

Recensământul din 1941 consemnează¹⁸¹ în oraș o populație de 9.389 locuitori și 2.073 clădiri¹⁸².

În următorii ani populația urbei a fost evaluată astfel: 15 iulie 1947 – 10.080 locuitori¹⁸³, 1956 – 11.628 locuitori¹⁸⁴, 1966 – 19.607, 1970 – 21.437, 1971 – 21.957¹⁸⁵, 1974 – 23.611, 1977 – 26.881, 1981 – 29.040¹⁸⁶, 1985 – 30.295¹⁸⁷, 1992 – 30.211 locuitori și o suprafață de 11.545 ha (din care 628 intravilan și 10.917 extravilan)¹⁸⁸, 1995 – 30.010 locuitori¹⁸⁹.

Recensământul din anul 2002¹⁹⁰ a consemnat un spor demografic la Sebeș, datorat desigur și prosperității industrializării postdecembriste, populația fiind cifrată la 27.680 locuitori, cu o densitate de 238,71 loc./kmp.

Prin succinta trecere în revistă a conscripțiilor din Transilvania și evidențierea datelor legate de Sebeș și de unitatea administrativă a acestuia, se observă ușor fluctuațiile demografice datorate multiplelor cauze – obiective și subiective – amintite. Adunându-le am încercat să scoatem la lumină noi date vizând modul cum a evoluat populația de aici. Datele conscripțiilor fiscale (1721, 1750), cele ale conscripțiilor urbaniale (1703, 1985, 1818-1820), cele confesionale (1733, 1750, 1760-1762) ori cele desprinse din recensămintele generale (1875, 1850-1851, legiferate din 23 martie 1857 și devenite periodice,

¹⁷⁷ Recensământul 1930, p. 265. Pe naționalități avem: 6294 români (68,9%), maghiari 322 (3,5%), germani 1935 (21,2%), evrei 117, țigani 292, turci 5, polonezi 12, cehi-slovaci 15, bulgari 21, sârbi-croați-sloveni 8, ruteni 8, alții 63, cf. Manuilă 1940, p. 44.

¹⁷⁸ Îndrumător 1989, p. 162.

¹⁷⁹ Enciclopedia 1936, p. 25.

¹⁸⁰ Îndrumător 1989, p. 162.

¹⁸¹ Lexicon 1993, p. 602.

¹⁸² Recensământul 1941, p. 3.

¹⁸³ Îndrumător 1989, p. 162.

¹⁸⁴ Measnicov și colab. 1977, p. 189.

¹⁸⁵ Stroia 1973, p. 137.

¹⁸⁶ Sebeșul 1982, p. 7.

¹⁸⁷ Lexicon 1993, p. 602.

¹⁸⁸ Departamentul 1995, p. 379-380.

¹⁸⁹ Vlăsceanu și Ianoș 1998, p. 419.

¹⁹⁰ Din care pe localități componente: Sebeș - 21.051, Lancrem - 1468, Petrești - 4229, Răhău - 932 locuitori, informații oferite de Direcția Județeană de Statistică Alba, pentru care mulțumim călduros.

1869, 1880, 1890, 1900 etc.), informațiile din fondurile parohiilor, arhivelor, coroborate cu cele de ordin socio-economic, politico-militar, medical, meteorologic etc., se constituie – sperăm – într-un interesant excurs de demografie istorică, dorindu-se o utilă contribuție la cunoașterea Sebeșului și a zonei.

DORIN OVIDIU DAN

Contributions démographiques à l'histoire de Sebeș

(Résumé)

L'auteur fait une incursion dans l'historique de la probleme de démographie historique, en concretisant avec les dates pour Sebeș et sa région de 1100 jusqu'a nos jours. Ayant une individualité propre, géographique et historique, cette ville et zone a été habitée toujours par une population roumaine majoritaire. On discute la presence et les valeurs des sources démographiques qui sont mis en valeur - concetrées - pour ses conclusions.

L'étude c'est une utile contribution à la connaissance de l'évolution démographique de Sebeș en general, et de la Transylvanie en special.

Abrevieri bibliografice

- | | |
|---------------------|--|
| Acsádys 1895 | - I. Acsádys, "Sommarischre Extract", în <i>Korrespondenzblatt</i> , 5, 1895 |
| Adam 1980 | - I. I. Adam, "La structure de la population de Transylvanie du point de vue des recements hongrois de 1900 et 1910", în <i>Populație și societate</i> , IV, București, 1980 |
| Adam și Pușcaș 1987 | - I. I. Adam, I. Pușcaș, <i>Izvoare de demografie istorică. II, Secolul al XIX-lea -1914. Transilvania</i> , București, 1987. |
| Albu 1928 | - Gh. Albu, <i>Monografia școalelor primare românești din Sebeș-Alba</i> , Sibiu, 1928. |
| Amlacher 1886 | - A. Amlacher, "Zur Geschichte der Zweiten Zerstorung Muhlbachs durch die Turken im Jahre 1661", <i>Korrespondenzblatt</i> , I, 1886. |
| Amlacher 1888 | - A. Amlacher, "Heimatsorte der nach Mühlbach und Ungarn eingewanderten Baden-Durlacher", în <i>Korrespondenzblatt</i> , XI, 12, 1888. |
| Anghel 1976 | - Gh. Anghel, "Fortificația orașului Sebeș", în <i>Apulum</i> , XIV, 1976. |
| Anghel 2000-2001 | - C. Anghel, "Considerații privind geneza orașului medieval Sebeș și evoluția sa în timpul crizei agrare medievale", în <i>AUA</i> , 4-5, 2000-2001. |
| Arz 1807 | - J. Arz, <i>Agri Sabesiensis et locorum confinium topographia mineralogica</i> , Sibiu, 1807. |
| Baedeker 1910 | - K. Baedeker, <i>Österreich-Ungarn Handbuch für reisende</i> , Leipzig, 1910. |
| Băruță 1983 | - A. Băruță, "Aspecte referitoare la recensământul populației din comitatul Alba Inferioară în cursul sec. al XIX-lea", în <i>Apulum</i> , XXI, 1983. |
| Beiträge 1845 | - <i>Beiträge zur Staatskunde von Siebenbürgen. II. Die Zählung der Evangelischen im Land vom 1832, verglichen mit der Jahr 1766</i> , în <i>AVSL</i> , II, 1845. |
| Beloch 1886 | - J. Beloch, <i>Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt</i> , Leipzig, 1886. |
| Beloch 1937 | - J. Beloch, <i>Die des Statistik und Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen</i> , I-III, Sibiu, 1937. |
| Benigni 1837 | - H. Benigni, <i>Handbuch des Statistik und Geographie des Gross-</i> |

- fürstenthums Siebenbürgen*, I, 1837.
- Berger 1894 a - A. Berger, "Volkszählung in den 7 und 2 Stuhlen, im Bistritzer und Kronstadter Distrikte vom Ende des XV. und Anfang des XVI. Jahrhunderts", *Korrespondenzblatt*, XVII, 1894, nr. 5.
- Berger 1894 b - A. Berger, "Volkszählung in den 7 und 2 Stuhlen im Bistritzer und Kronstadter Distrikte vom Ende des XV. und Anfang des XVI. Jahrhunderts", în *Korrespondenzblatt*, XVII, 6, 1894.
- Bielz 1857 - J. Bielz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens, eine phisikalisch-statistisch-topographische Beschreibung dieses Landes*, Wien, 1857.
- Binder 1983 - P. Binder, "Epidemiile de ciumă din Transilvania secolului al XV-lea (1511-1603)", în *Momente din trecutul medicinei*, București, 1983.
- Bolovan 1994 a - C. I. Bolovan, "Considerații asupra epidemiei de holeră din 1848 în Transilvania", în *Studii de istorie a Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1994.
- Bolovan 1994 b - C. I. Bolovan, "On the Demographic Situation in Transylvania between 1850-1910", în *Transylvanian Review*, III, 1994.
- Bolovan 1994 c - C. I. Bolovan, "Considerații asupra epidemiei de holeră din Transilvania", în *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific național și deschidere europeană*, Cluj-Napoca, 1994.
- Bolovan 1995 - C. I. Bolovan, "Evoluția demografică a Transilvaniei după revoluția pașoptistă", în *AIIA*, 34, 1995.
- Brătescu 1984 - Gh. Brătescu, "Epidemiile și consecințele lor demografice", în *RI*, 37, 1984, 5.
- Bucur 1978 - C. Bucur, "Direcții ale demografiei istorice românești. Transhumanța pastorală", în *RI*, 31, 1978, 12.
- Buletinul 1854 - *Buletinul Guberniului Provinciale pentru Marele Principatu Transilvania*. Cursul anului 1854, II septiune, mînunchiul IV. Estradatu și trimisul în 26 iunie 1854.
- Bunea 1901 - A. Bunea, "Statistica românilor din Transilvania în anul 1750 făcută de vicarul episcopesc Petru Aron", în *Transilvania*, XXX, 1901.
- Bunea 1902 - A. Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1902.
- Burlan 1981 - Gh. Burlan, "Cutremurele de pământ și consecințele lor asupra monumentelor istorice", în *Cercetări de conservare și restaurare a patrimoniului muzeal. Muzeul Național de Istorie*, I, București, 1981.
- Busuiocanu 1983 - A. Busuiocanu, "La démographie révèle les mentalités", *RRH*, 22, 1983, 4.
- Busuiocanu 1984 - A. Busuiocanu, "Fluctuațiile climatice și evoluția demografică", în *RI*, 37, 1984, 4.
- Cernovodeanu 1984 - P. Cernovodeanu, "Importanța istoriei mediului înconjurător pentru demografia istorică", în *RI*, 35, 1984, 5.
- Cernovodeanu 1992 - P. Cernovodeanu, "Un flagel ecologic al evului mediu românesc: invaziile de lăcuste", în *SMIMed*, 11, 1992.
- Cernovodeanu 1994 - P. Cernovodeanu, *Istoria mediului înconjurător: Foamea, ciuma, inundații, geruri și seceta*, *Magazin istoric*, 2, 1994; 3, 1994; 4, 1994.
- Cernovodeanu și Binder 1993 - P. Cernovodeanu, P. Binder, *Cavalerii apocalipsului*, București, 1993.
- Ciobanu 1926 - V. Ciobanu, "Statistica românilor ardeleni din 1760-1762", în *AIIIN*, 1924-1925.
- Cserveny - A. Cserveny, *Cronica calamităților și epidemiilor din Ardeal, Banat și teritoriile mărginașe dela 1007-1872*, Cluj, f. a.

- Csetri 1974 - E. Csetri, "Istoria populației Clujului în cifre", în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Șt. Pascu*, Cluj, 1974.
- Csetri și Imreh 1966 - Al. Csetri, Șt. Imreh, "Aspecte ale situației dezvoltării orașelor din Transilvania (1786-1848)", în *SUBB*, series *Historia*, 2, 1966.
- Csetri și Imreh 1972 - Al. Csetri, Șt. Imreh, "Stratificarea socială a populației din Transilvania la sfârșitul orânduirii feudale 1767-1821", în *Populație și societate*, I, Cluj, 1972.
- Dan 1995 - D. O. Dan, "Pagini de demografie și urbanism", în *Vârstele orașului. Sebeș - 750 de ani de atestare documentară 1245-1995*, Sebeș, 1995.
- Dan 1997 - D. O. Dan, "Contribuții la cunoașterea rolului economic al Sebeșului (sec. XIV-XIX)", în *Apulum*, XXXIV, 1997.
- Dan 1998 - D. O. Dan, "Contribuții la cunoașterea rolului politic al Sebeșului (sec. XIV-XIX)", în *Apulum*, XXXV, 1998.
- Dan 2000 - D. O. Dan, "Cetatea Sebeșului", în *Palate, castele și cetăți din Transilvania*, Făgăraș, 2000.
- Dan 2001 - D. O. Dan, "Contribuții la istoria transportului de călători din Sebeș. Harta diligențelor din Imperiul Austriac (1835)", în *Apulum*, XXXVII, 2001.
- Departamentul 1995 - - *Departamentul pentru administrația publică locală. Județele și orașele României în cifre și fapte*, II, B. *Orașele României*, București, 1995.
- Die Romänen 1849 - *Die Romänen der Österreichischen Monarchie*, I, Wien, 1849.
- DIR 1953 - *Documente privind istoria României*, veac XIV, C. Transilvania, București, 1953.
- Dörner 1995 - A. E. Dörner, "Date privind evoluția ciamei din Transilvania în perioada anilor 1737-1739", în *Sabin Manuilă. Istorie și demografie*, Cluj-Napoca, 1995.
- Dörner 2002 - A. E. Dörner, "Colonizări din Baden-Durlach la Sebeș (mijlocul veacului al XVIII-lea)", în *Din Germania de sud-vest și Banat în Transilvania. Apropiere de o expoziție din perspectivă culturală*, 2002.
- Emandi 1985 - E. I. Emandi, "L'archéologie a l'appui de l'investigation démographique. Methodes et technique", în *Dacia. N. S.*, 1-2, 1985.
- Enciclopedia 1936 - *Enciclopedia Română*, I, București, 1936.
- Enescu 1920 - I. Enescu, *Ardealul, Banatul, Crișana și Maramurășul din punct de vedere agricol, cultural și economic*, ed. III-a, București, 1920.
- Extractus 1785 - *Extractus summarivus über den Populationstand des Grossfürstenthums Siebenbürgen nach der Aufnahme von Jahr 1785*.
- Feneșan 1986 - I. Feneșan, *Izvoare de demografie istorică*, I, București, 1986.
- Flaskämper 1962 - P. Flaskämper, *Bevölkerungstatistik*, Hamburg, 1962.
- Frățilă și Andrițoiu 1969 - M. Frățilă și I. Andrițoiu, "Scaunul săsesc Sebeș", în *RA*, 1, 1969.
- Gagy de Etéd 1911 - E. Gagy de Etéd, "Regulatio Diecesis Transilvanicae Disunitae Anno 1805", în *Transilvania*, XLII, 1911, nr.1.
- Gheorghiu 1985 - T. O. Gheorghiu, *Arhitectura medievală de apărare din Transilvania*, București, 1995.
- Giurgiu 1966 - N. Giurgiu, "Trei conscripții din secolul al XVIII-lea privind populația românească din Transilvania", *SUBB*, series *Historia*, 1, 1966.
- Goldenberg 1974 - S. Goldenberg, "Urbanizare și mediul înconjurător: cazul orașelor din Transilvania", în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Șt. Pascu*, Cluj,

- 1974.
- Göllner 1972 - Ecaterina Göllner, "Zur demographischen Struktur Siebenbürgens in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts", în *Forschungen*, 15, 1972, 1.
- Gräger 1850 - A. Gräger, "Beitrag zur Geschichte des siebenbürger Steuerwesens umfassend die Jahre von 1720-1727", în *AVSL*, 2, 1850, 2.
- Gyémánt 1991 - L. Gyémánt, "Evoluția situației demografice a Transilvaniei în prima jumătate a secolului XIX", în *Crisia*, XXI, 1991.
- Hassel 1805 - G. Hassel, *Statistischer Umriss der sämtlichen europäischen Staaten*, Braunschweig, 1805.
- Henschreckemplage 1886 - "Die Henschreckemplage in Jahre 1748", în *Koresspondenzblatt*, 9, 1886.
- Hilbricht 1851 - Hilbricht, "Statistischen Notizien aus Siebenbürgen der Generalversammlung des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde am 12 Juni 1851", în *AVSL*, 4, 1851.
- Hitchins și Beju 1977 - K. Hitkins, I. N. Beju, "Statistica românilor ortodocși din Transilvania din anul 1766", în *Mitropolia Ardealului*, XXII, 1977, 7-9.
- Hurdubețiu 1973 - I. Hurdubețiu, "Puncte de vedere cu privire la raporturile dintre coloniștii germani și populația autohtonă românească în spațiul carpato-dunărean în evul mediu timpuriu", în *SRdI*, 26, 1973.
- Hurmuzaki 1890 - Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, V/2, București, 1890.
- Îndrumător 1989 - *Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Alba*, în seria *Îndrumătoare arhivistice*, 24, București, 1989.
- Istoria României 1960 - *Istoria României*, II, București, 1960.
- Jakó 1958 - S. Jakó, "Instrucțiuni arhivistice ale oficiilor din Transilvania. 1575-1841. Problema reorganizării arhivelor vechi din Transilvania", în *RA*, 1, 1958.
- Josan și colab. 1996 - N. Josan, Gh. Fleșer, Ana Dumitran, *Oameni și fapte din trecutul județului Alba în memoria urmașilor*, în seria *Bibliotheca Musei Apulensis*, III, Alba Iulia, 1996.
- Kövényi 1847 - I. Kövényi, *Erdélyország statistikája*, Kolozsvár, 1847.
- Lascu 1980 - H. Lascu, "La dynamique de la population de la zone de sud-est de la Transylvanie pendant une période d'un siècle et demi (sur la base des rechements et circonscriptions)", în *Populație și societate*, IV, Cluj-Napoca, 1980.
- Lexicon 1993 - *Lexicon der Siebenbürger Sachsen*, Innsbruck, 1993.
- Lupaș 1939 - I. Lupaș, "Realități istorice din voievodatul Transilvaniei din sec. XIII-XV", în *AIIN*, 1936-1938.
- Macrea 1969 - M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969.
- Magyarszent korona 1902 - *A Magyar-szent korona országainak 1900 évi népszámlálása*, I, Budapest, 1902.
- Magyarszent korona 1912 - *A Magyar-szent korona országainak 1910 évi népszámlálása*, I, Budapest, 1912.
- Marienburg 1813 - L. J. Marienburg, *Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen*, I, Hermannstadt, 1813.
- Manuilă 1940 - S. Manuilă, *Studiu etnografic asupra populației României*, București, 1940.
- Martinovici și Istrati 1921 - I. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921.
- Matei 1908 - Al. Matei, "Les sources de la démographie historique dans les archives

- transylvaines”, în *Populație și societate*, IV, Cluj-Napoca, 1980.
- Mândrescu 1991 - N. Mândrescu, *Cutremurele de pământ*, București, 1991.
- Measnicov și colab. 1977 - I. Measnicov, V. Hristache, Vl. Trebici, *Demografia orașelor României*, București, 1977.
- Meltzl 1985 - O. Meltzl, “Statistik der Sachsischen Lanbevölkerung in Siebenbürgen”, în *AVSL*, 20, 1885, 2-3.
- Mike Sándor 1850 - Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj. Colecția *Mike Sandor*. Ms. a 472 Statistica Transilvaniei 1850. Tabel ms.nepaginat.
- Moldovan 1966 - L. Moldovan, “Instrucțiunile în limba română din anul 1785 pentru completarea registrelor de populație din Transilvania”, în *Revista de Statistică*, 2, 1966.
- Moldovan 1970 - L. Moldovan, “Conscripții și recensăminte în Transilvania (sec. XVII-XIX). Metodologie și valoare documentară”, în *Revista de Statistică*, 8, 1970.
- Moldovan 1980 - L. Moldovan, “Înregistrarea de către biserici a botezaților, cununaților și înmormântărilor în Țările Române în secolele XVIII-XIX”, în *Populație și societate*, III. *Izvoare de demografie istorică*. Lucrările colocviului internațional de demografie istorică, Cluj-Napoca, septembrie 1977, Sub redacția Prof. Șt. Pascu, Cluj-Napoca, 1980.
- Moldovan 1981-1982 - L. Moldovan, “Recensământul populației transilvănene din 1850-1851”, în *Marisia*, 11-12, 1981-1982.
- Moldovan și Togan 1900 - S. Moldovan, N. Togan, “Cea mai veche statistică autentică a româniei ardeleni”, în *Transilvania*, XXXI, 1900, II-III.
- Moldovan și Togan 1909 - S. Moldovan, N. Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*, Sibiu, 1909.
- Moldovan și Togan 1919 - S. Moldovan, N. Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populație română din Transilvania*, Cluj, 1919.
- Müller 1941 a - G. Müller, *Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität*, Sibiu, 1941.
- Müller 1941 b - G. Müller, “Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen im Siebenbürger Sachsenlande”, în *AVSL*, 38, 1941, 1-2.
- Nicoară 1987-1988 - P. Nicoară, “Cutremure de pământ și mentalități colective în zorii epocii moderne în România”, în *AMN*, 24-25, 1987-1988.
- Nicoară 1994 - T. Nicoară “Epidemii și mentalități în societatea românească în zorile modernității (1700-1830)”, în *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific național și deschidere europeană*, Cluj-Napoca, 1994.
- Nicorici 1981 - I. F. Nicorici, “Unele aspecte demografice referitoare la Zalău între 1553-1580”, în *AMP*, 1961.
- Niedermaier 1973 - P. Niedermaier, “Dorfkerne aus dem Gebiet der Sieben Stühle”, în *Forschungen*, 16, 1973, 1.
- Niedermaier 1978 - P. Niedermaier, “Die Rolle der Stadtbefestigungen im der Türkenabwehr”, în *Forschungen*, 21, 1978, 7.
- Niedermaier 1979 - P. Niedermaier, *Siebenbürgische Städte*, București, 1979.
- Niedermaier 1986 - P. Niedermaier, “Zur Bevölkerungsschichte und – bewegung im mittelalterlichen Siebenbürgen”, în *Forschungen*, 29, 1986, 1.
- Niedermaier 1992 - P. Niedermaier, “Raportul dintre sat și oraș în lumina crizei agrare medievale”, în *AIIA*, 31, 1992.
- Niedermaier 1993 a - P. Niedermaier, “Dezvoltarea comerțului și geneza orașelor Transilvaniei în secolele XII-XIV”, în *Analele Brăilei*, 1, 1993.
- Niedermaier 1993 - P. Niedermaier, “Evoluția rețelei de orașe în Transilvania medievală”, în

- b
 Niedermaier 1996 - *Historia Urbana*, 1, 1993.
 P. Niedermaier, *Der mittelalterliche Städtebau in Siebenbürgen, im Banat und im Kreischgebiet*, I; Heidelberg, 1996.
- Niedermaier 1997 - P. Niedermaier, "Stadt und residenz in Transilvanien", în *Historia Urbana*, 1, tom V, 1997.
- Olteanu 1974 - Șt. Olteanu, "Baza demografică străveche a organismelor statale din secolul al XIII-lea din sudul și estul Transilvaniei", în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Prof. Șt. Pascu*, Cluj, 1974.
- Opriș 1984 - I. Opriș, "Efectul cutremurelor de pământ asupra monumentelor istorice", în *AMN*, XXI, 1984.
- Pârvan 1923 - V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923.
- Pascu 1965 - Șt. Pascu, "Les sources et les recherches demographiques en Roumanie. Probleme de mentalite. Methodes, sources et historique", Colloque international de Liege, 18-20 avril 1963, Liege, 1965.
- Pascu 1972 a - Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Cluj, 1972.
- Pascu 1972 b - Șt. Pascu, *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, I, Cluj, 1972.
- Pascu 1979 - Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, II, Cluj-Napoca, 1979.
- Pascu 1980 - Șt. Pascu, "L'actualité de la demographie historique", în *Populație și societate*, III, *Izvoare de demografie istorică*. Lucrările colocviului internațional de demografie istorică, Cluj-Napoca, septembrie 1977, Cluj-Napoca, 1980.
- Pascu și Hanga 1958 - Șt. Pascu, Vl. Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, București, 1958.
- Pănoiu 1992 - A. Pănoiu, "Efectele cutremurului de pământ din anul 1838", în *BCMI*, 3, 1, 1992.
- Popovici și colab. 2002 - D. Popovici, A. Bălășescu, C. Haită, V. Radu, A. M. F. Tomescu, I. Tomescu, *Cercetarea arheologică pluridisciplinară-concepte, metode, tehnici*, București, 2002.
- Raica 2002 - I. Raica, *Sebeșul*, Cluj-Napoca, 2002.
- Răduțiu 1979 - A. Răduțiu, "Reglementarea urbană a Mariei Terezia din 1867", în *AIIA*, 22, 1979.
- Răduțiu 1985-1986 - A. Răduțiu, "Scaunul Arieș în 1703", în *AIIA*, 28, 1985-1986.
- Răduțiu și Gyemant f. a. - A. Răduțiu, L. Gyemant, *Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania, 1690-1847, f. a.*
- Recensământul 1941 - *Recensământul general al României din 6 aprilie 1941. Date sumare și provizorii*, București, 1944.
- Recensământul 1930 - *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, I, 1930.
- Retegan 1964 - Gh. Retegan, "Primul recensământ modern al populației și agriculturii românești, 1838" (I), în *RRdI*, 4, 1964.
- Roman 1984 - L. Roman, "Implicații istoriografice ale cercetării demoistorice", în *RI*, 37, 1984, 5.
- Rusu 1996 - A. A. Rusu, *Bibliografia fortificațiilor medievale din Transilvania și Banat*, Reșița, 1996.
- Samaritan 1932 - P. Samaritan, *Din trecutul epidemiologiei românești. Ciurma*, București, 1932.
- Sebeșul 1982 - *Sebeșul la porțile luminii*, Sebeș, 1982.
- Sollner 1856 - J. Sollner, *Statistik des Grossfürstenthums Siebenburgen*, Sibiu, 1856.

- Statistisches Jahrbuch
Stenner 1887 - *Statistisches Jahrbuch*, 1870.
- Streitfeld 1981 - Fr. Stenner, "Zwei Beitrage zur Bevölkerungsstatistik des 16. Jahrhunderts Zahlung der Wirte im Brooser und Mühlbacher Stuhl im Jahre 1539", în *Korrespondenzblatt*, 10, 1887.
- Streitfeld 1984 - Th. Streitfeld, "Eine Konskription aus dem Jahr 1703", în *StComSibiu*, 21, 1981.
- Stroia 1973 - Th. Streitfeld, *Durlachisch Hannauisches aus Mühlbach*, București, 1984.
- Stroia 2001 - M. Stroia, "Contribuții la studiul economico-geografic al orașului Sebeș", în *Studii și cercetări științifice (seria geologie-geografie)*, Bacău, 1973.
- Suciu și colab. 1921 - M. Stroia, *Podișul Secașelor. Populația și așezările umane*, Blaj, 2001.
- Tănase 1995 - I. Suciu, A. Dumitrescu, *Dicționarul comunelor, plășilor și județelor din Ardeal, Banat și celelalte ținuturi anexe*, București, 1921.
- Tănase 1998 - M. Tănase, "Contribuție la studiul evoluției drumurilor în Transilvania. Continuitate și substituirii în partea meridională", în *Historia Urbana*, III, 1995, 1-2.
- Todea 1973 - M. Tănase, "Mediașul la începuturile sale economico-urbane: de la meșteșuguri la bresle, fără a uita «măierimea», în *Historia Urbana*, tom VI, 1998, 1-2.
- Togan 1898 - C. Todea, "Contribuții la cunoașterea demografiei istorice a Transilvaniei", în *Revista de Statistică*, 6, 1973.
- Trauenfeld 1893 - N. Togan, "Statistica românilor din Transilvania 1733", în *Transilvania*, XXIX, 1898, 1.
- Trebici 1969 - I. Lenk .von Trauenfeld, *Siebenbürgens geographisch-topographisch-statistisch-hydrographisch und orographisches Lexicon*, Wien, 1839.
- Vătășianu 1957 - Vl. Trebici, I. G. Gândac, I. Hristache, "Aspecte ale fenomenelor demografice pe tipuri de orașe din România", în *Revista de Statistică*, XVIII, 1969, 8.
- Vlăsceanu 1998 - V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, I, București, 1957.
- Wagner 1977 - Gh. Vlăsceanu, I. Ianos, *Mică enciclopedie. Orașele României*, București, 1998.
- Wittstock 1888 a - E. Wagner, *Historisch-statistisches Ortsnamenbuch für Siebenburgen*, Köln-Wien, 1977.
- Wittstock 1888 b - H. Wittstock, "Zur Einwanderung von Baden-Durlachern in Siebenbürgen Während des 18. Jahrhunderts", în *Korrespondenzblatt*, XI, 1888, 6.
- Wittstock 1888 b - H. Wittstock, "Zur Einwanderung von Baden-Durlachern in Siebenbürgen während des 18. Jahrhunderts", în *Korrespondenzblatt*, XI, 1888, 10.